

UDC 930.85(4-12)

YU ISSN 0350-7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA XXXV

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

Rédacteur

LJUBINKO RADENKOVIĆ

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Membres de la Rédaction

FRANCIS CONTE (Paris), DIMITRIJE DJORDJEVIĆ (Santa Barbara),
MILKA IVIĆ, DJORDJE S. KOSTIĆ, LJUBOMIR MAKSIMOVIĆ,
DANICA POPOVIĆ, BILJANA SIKIMIĆ,
ANTHONY-EMIL TACHIAOS (Thessalonique), NIKOLA TASIĆ,
SVETLANA M. TOLSTAJA (Moscou), GABRIELLA SCHUBERT (Jena),
KRANISLAV VRANIĆ (secrétaire)

BELGRADE

2005

ЈЕЗИК И КУЛТУРА, БИБЛИОТЕКА ХХ ВЕК

Ранко Бугарски, Језик и култура, Библиотека ХХ век, Београд 2005, 288 стр.

Нова књига Ранка Бугарског, редовног професора опште лингвистике Филолошког факултета у Београду, наставља серију социолингвистичких студија: „Лингвистика о човеку“ (1975, 1983), „Језик у друштву“ (1986), „Језик од мира до рата“ (1995), „Лица језика – социолингвистичке теме“ (2001, 2002), „Нова лица језика – социолингвистичке теме“ (2002), „Жаргон – лингвистичка студија“ (2003), којима треба додати и ауторова сабрана дела у 12 књига (Београд, 1996–1997). Књига „Језик и култура“ садржи новије социолингвистичке текстове, уобличене у кохерентну целину, из шире области језика и културе, са ослањањем на научну литературу из сродних хуманистичких и друштвених наука. Текстови су настали 2003. и 2004. године и носе печат тога времена, а узгредно имају за циљ и афирмацију етнолингвистике и антрополошке лингвистике као дисциплина које се баве односом између језика и народне културе. Овде ће се указати на значај који књига „Језик и култура“ има за балканску лингвистику и балканологију у целини.

Уводни блок у први део књиге: „О језику у култури и друштву“ представља студија „Језик и култура“ (9–28), која се објављује по први пут, а настала је на основу бележака за курс који је Ранко Бугарски под истим насловом држао у оквиру програма „Студије културе и рода“ у Алтернативној академској образовној мрежи у Београду, школске 2001/2. и 2002/3. године. Бугарски афирмише став да сваки језик начелно одговара потребама и могућностима културе чији је носилац, па није оправдана подела на примитивне и развијене

језике. Веза између културе и одговарајућег језика веома је чврста, јер они израстају заједно и узајамно се потхрањују. Ипак, ова веза није обавезно константна и нераскидива већ је подложна варијацијама и променама. Из овог угла важно је ауторово запажање да је Балканско полуострво културно знатно хомогеније него језички.

Први део књиге садржи и поглавља „Језичка и културна разноликост човечанства“ (29–42), „Популарна веровања о језицима и народима“ (43–51). Бугарски запажа да ступањем на сцену великих цивилизација цели њихови језици постају богомдане светиње, будући да су у најчистијем виду оваплоћени у светим књигама појединих религија. Анализирани су и стереотипи – упрошћене менталне представе о датим појавама, везане за когнитивну компоненту ставова. Стереотипи могу да буду и истинити и позитивни, важан је њихов укупан допринос нашој оријентацији у стварности, што не значи да се потпуно брише разлика између чињеница и фикције, емпиријски подржаних судова и ирационалних предрасуда необавештених. Цео комплекс стереотипија тражи нијансирано расуђивање, а не црно-бело пресуђивање. У истом смислу Бугарски се залаже за другачије научно вредновање народне лингвистике и народне антропологије.

Поглавље „Пол и род у језику“ (53–66) такође је посебно написано за ову књигу. На примеру граматике склапања брака у стандардном и књижевном језику, на којем је уобичајено рећи да је неки мушкарац *узео* некога за жену, док би исказ да је нека жена

узела некога за мужа био мање очекиван. Ранко Бугарски даље примећује да се мушкарац неким оженио у граматичком падежу инструментала, док се жена за њега удаје (где предлог и глагол јасно показују да је у центру операције опет мушкарац). Занимљив би било истражити како овај граматички однос функционише у дијалекту, на пример, на основу грађе са актуелних етнолингвистичких теренских истраживања. Јасно је да се културни обрасци стандардног језика не морају поклапати са културним обрасцима неке локалне заједнице.

У оквиру првог дела књиге следи поглавље „Језик и идентитет“ (67–77), у коме Ранко Бугарски указује на то да треба разликовати улогу језика као обележја идентитета од његове функције као носиоца културе – где је језик од фундаменталног значаја јер је управо он основни формативни фактор и преносилац културних садржаја. Наредно поглавље „Језик и мањине“ (79–90) настало је на основу предавања на семинарима ОЕБС о језику, образовању и мањинама у Тивту и на Иришком венцу 2003. године. Мањине, сматра Бугарски, поред права на неговање етничке и културне посебности имају и обавезу лојалности држави у којој живе: како се ове две ствари не могу постићи у оквиру једног језика вишејезичност се намеће као природно решење. Један језик служи очувању идентитета унутар групе а други – комуникацији изван ње. Интеграција која подразумева укључивање у ширу средину, али уз очување сопствених језичких и културних специфичности, прави је начин да се избегне несрећни избор између асимилације и гетоизације. Оваква језичка равнотежа, поред умањивања етничке напетости, доноси и социопсихолошку и општедруштвену добит тако што монолингвални етноцентризам преобраћа у мулти-

лингвалну (и мултикултуралну) толеранцију.

Одељак „Европа и језици“ (91–101) проширена је верзија излагања на конференцији „Језички изазови Војводине Европе“ 2004. године, а већ је објављен у зборнику радова са исте конференције. Бугарски даје поједностављени приказ односа између европских језика кроз новију историју преко три сукцесивна и делом преклопљена модела. Први модел назива *модуларним* (овај модел пружа слику коегзистенције аутономних и разграничених ентитета с једнаким правима на живот); ово је типични европски романтичарски и националистички образац неприкосновеног „светог тројства“ језика, нације и државе с краја 18. века. Средином 20. века на сцену ступа *експанзивни* модел, који наглашава предности великих језика. Почетком 21. века афирмише се и трећи – *интерактивни* модел, који подразумева узајамно деловање и сарадњу говорника разних језика на равноправним основама (путем чланства у европској заједници).

У раду „Националност и језик у пописима становништва“ (103–114), специјално написаном за ову књигу, Ранко Бугарски указује на односе на релацији етнички идентитет – матерњи језик. На основу статистичких података пописа становништва, Бугарски примећује велику дискрепанцију у односу етнички идентитет – матерњи језик међу Власима. Уочено је да се ова дискрепанција у новије време смањује; наиме, говорници влашког сада укључују поред 37 000 самих Влаха и 15 000 људи који су се на попису изјаснили као Срби, али са друге стране 3000 Влаха изјављује да је њихов матерњи језик – српски. У периоду од 20 година број говорника влашког као матерњег језика – више је него преполовљен. Тумачење ових статистичких података значило би

да је на делу језичка и етничка асимилација, али се код оваквих етничких група (које показују велике осцилације на пописима) тешко могу изводити поуздани закључци. Овај се проблем на Балкану може илустровати и мноштвом других примера, од којих су проблеми везани за ромски етницитет најупадљивији.

Последњи рад у првом делу књиге насловљен је „Како смо организовали примењену лингвистику у Југославији“ (115–121) и представља пленарно предавање на конгресу Друштва за примењену лингвистику Србије и Црне Горе 2003. године, а објављује се по први пут. И текст „Енглески као додатни језик“ (123–133) настао је од пленарних предавања на стручним скуповима наставника енглеског језика (објављен и у часопису *Philologia* 2, Београд).

Други део књиге насловљен „О нашем језику“ бави се актуелним питањима српскохрватског језика и стандардних језика насталих распадом југословенске заједнице. Чине га следећи прилози: „Језик и етницитет у Сарајеву“ (137–146) првобитно објављен на енглеском језику („Language and ethnicity in Sarajevo: Some recollections and observations“ [y] *Studia Romanica et Anglica Zagrabienis* XLVII–XLVIII, Zagreb, 2002–2003). Следи „Српскохрватски и енглески: неке социолингвистичке паралеле“ (147–160) такође првобитно објављен на енглеском језику („Serbo-Croatian and English: Some sociolinguistic parallels“, [y] *Germano-Slavistische Beiträge – Festschrift für Peter Redher zum 65. Geburtsstag*, München, 2004). Рад „Српскохрватски језик – резиме збивања“ (161–178) први пут се објављује интегрално, а краћа верзија је штампана на енглеском језику („What’s in a name: The case of Serbo-Croatian“, [y] *Revue des Études Slaves* LXXX/1, Paris 2004).

Духовито написане „Сликовне метафоре у разговорном језику“ (179–208) баве се когнитивном семантиком корпуса око 120 лексема из свакодневног живота. Следе два прилога у којима Ранко Бугарски наставља своја социолингвистичка истраживања жаргона: „Српски жаргон између лексикона, граматике и стила“ (209–219), иначе реферат штампан у зборнику *Научни састанак слависта у Вукове дане* 33/1, Београд, 2004, и „Жаргонске новости“ (221–241), које се овде објављују по први пут а садрже тринаест до сада неанализираних жаргонских суфикса (овим прилогом број жаргонских формана попо се на 58) и нове примере жаргонских „сливеница“ односно „бленди“ (типа: *огромантан*, *злобишти*, *Копакафана* и сл.).

Други део књиге садржи и четири интервјуа које је Ранко Бугарски дао у периоду 2002–2004. године часописима и дневним новинама *Време* (Београд), *Монитор* (Подгорица), *Политика* (Београд), *Дневник* (Нови Сад) и *Нин* (Београд), у којима одговара на питања новинара на тему жаргона, заштити ћирилице, језичке политике, национализма у језику.

Трећи део књиге је наставак библиографије југословенске социолингвистике (претходни су објављени у књигама „Лица језика“ и „Нова лица језика“) а покрива године 2002–2004.

Ипак, најважнији домети нове књиге „Језик и култура“ тичу се консеквенци антрополошког обрта у хуманистичким наукама, посебно у лингвистици. Као и претходним својим студијама, Ранко Бугарски окупља и систематизује различите идеје расуте па нашој етнолингвистичкој и социолингвистичкој литератури, реформулише и дефинише нејасне ставове дајући им им дубљи смисао и шири значај.

Биљана Сикимић